

NÜKLEER
TEHLİKE VE
RADYASYON

mağdur” tanımının, uluslararası silahlanma dengeleri ile bağlantılı konularda etkili olması beklenemez. Buna karşılık nükleer etkinliklerin sonuçları, AİHS’nin pek çok maddesini ilgilendirebilir. Bir bomba patlatıldığında, insanların yaralanıp ölmeleri 2. ve yerine göre 3. maddelerin, kapsamındadır. Konutlarının, işyerlerinin, tarım alanlarının yakılıp yıkılması sözleşmenin 8. maddesi ile birlikte, 1 Numaralı Ek Protokol’ün 1. maddesinin çiğnenmesi anlamındadır. Kuramsal açıdan böyle görünmekle birlikte, Mahkeme’nin kendisini yetkili sayabilmesi için, daha başka koşulların da yerine getirilmesi gerekecektir. Yaşanan olaylar karşısında Mahkeme’nin tutumu da bu doğrultuda olmuştur.

ATOM
BOMBASI
DENEMELERİ

1. Atom Bombası Denemeleri

Noel Narvii Taurira ve Diğer 18 kişi / Fransa

Fransa nükleer gücünü geliştirmek amacıyla 1960 ve 1966 yılları arasında Cezayir de nükleer denemeler yapmıştı. Cezayir’in 1962 yılında bağımsızlığını kazanması, geçici bir süre cumhurbaşkanlığı yapan Ferhad Abbas’ın ardından 15 Eylül 1963’te Ahmed bin Bella’nın cumhurbaşkanlığına getirilmesi ve 19 Haziran 1965’te gerçekleştirilen bir darbeyle Albay Huvari Bumedyen’in yönetimi ele geçirmesi, iç kargaşalar içinde yuvarlanan bu ülkeyi Fransa açısından güvenilir olmaktan çıkarmıştı. Cezayir’in Avrupa’ya yakınlığı nedeniyle kamuoyunun denetimi altında bulunmasını da değerlendiren Fransa, 1966 dan sonra nükleer denemelerini gözlerden uzak bir bölgeye, Polinezya’ya kaydırды. Fransa’nın Güney Pasifik’in doğusunda bulunan deniz aşırı sömürgelerinden Fransız Polinezyası’nda 200.000 kişi yaşamaktaydı. 130 adadan oluşan takım adalarının en büyüğü, 100.000 kişinin barındığı Tahiti idi.⁸⁴ Denemeler için Tuamotu takım adaların-

⁸⁴ Ahe • Ahunui • Akiaki • Amanu • Anaa* • Anuanuraro • Anuanurunga • Apataki • Aratika • Arutua* • Faaita • Fakahina • Faka-

daki mercan adalarından Mururoa ve Fangataufa adaları belirlendi. Mururoa ve kız kardeşi olarak anılan Fangataufa atolları, doğa ve çevre araştırmacıları için yeryüzünün ender bulunan el değmemiş güzellik alanlarıydı. Mecran adaları Tahiti'nin güneyinde ve 1.200 km uzağında bulunmaktadır. Mururoa ve Fangataufa, Cook adalarına 2.000, Yeni Zealnda'ya 4.200, Şili ve Avustralya'ya 6.000, Meksika'ya 6500 km uzaklıktadırlar.

Ada halkının çoğunluğunu oluşturan yaklaşık 60 kişi, Fangataufa'ya 100 km uzakta bulunan Mururoa'nın 40 km güneyindeki Tureia'da yaşamaktadır. Bu kişilerin çoğunluğu da, Mururoa'nın 400 km uzağındaki büyük bir ada olan Mangerava'dan gelen ve özgün yaşamlarını sürdürmekte olan Gambiyalılar'dır.

İki adanın Fransız devletiyle olan sorunları, 6 şubat 1964 tarihinde nükleer deneme yapılmasına ilişkin kararla başlamıştır. İlk nükleer deneme 2 Temmuz 1966 günü yapılmıştır. Uygulama, karadan havaya gönderilen 44 atışla gerçekleştirilmiştir. 5 Haziran 1975 günlü ikinci deneme, Fangataufa mercan adasından yeraltına doğru yapılmıştır. 1975 yılından sonra yeraltına 127 atış içeren nükleer deneme, Mururoa mercan adasında gerçekleştirilmiştir. 8 Nisan 1992 tarihinde Fransa'nın da katıldığı nükleer silahsızlanmaya ilişkin bir moratoryumla nükleer denemeler askıya alınmıştır. 1993 yılında bu moratoryumun süresi uzatılmış ve devletler nükleer denemelerin askıya alındığını açıkla-

rava* • Fangatau* • Fangataufa • Hao* • Haraiki • Hereheretue • Hikueru* • Hiti • Katiu • Kauehi • Kaukura • Makatea • Makemo* • Manihi* • Manuhangi • Maria Est • Marokau • Marutea (North) • Marutea (South) • Mataiva • Matureivavao • Morane • Moruroa • Motutunga • Napuka* • Nengonengo • Niau • Nihiru • Nukutavake* • Nukutepipi • Paraoa • Pinaki • Puka Puka* • Pukaruha • Rangiroa* • Raraka • Raroia • Ravahere • Reao* • Reitoru • Rekareka • Taenga • Tahanea • Taiaro • Takapoto • Takaraoa* • Takume • Tatakoto* • Tauere • Tekokota • Tematangi • Tenararo • Tenurunga • Tepoto (North) • Tepoto (South) • Tikehau • Tikei • Toau • Tuanake • Tureia* • Vahanga • Vahitahi • Vairaatea • Vanavana

mışlardır. Yalnızca Çin, 1995 ağustos ayına kadar nükleer denemeleri sürdürmüştür.

13 Haziran 1995 günü Fransız Cumhurbaşkanı bir basın toplantısında aynı yılın eylül ayından başlayıp 1996 baharına kadar, 1992 yılındaki moratoryumla yasaklanan denemelerle ilgili olarak "Nükleer Denemelerin Tüm Dünyada Yasaklanmasına İlişkin Cenevre Konferansı Bildirisi"ni imzalayana dek Fransa'nın 7 deneme daha yapacağını açıklamıştır. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurunun yapıldığı tarihte Cumhurbaşkanı'nın belirttiği nükleer denemelerden dördü gerçekleşmiş bulunuyordu.

5 Eylül 1995'de yapılan ilk atışın Mururoa adasına etkisi 20.000 Ton TNT gücünde olmuştur. Yani Hiroşima da patlatılan bombanın gücüne yakın bir güçtedir. İkinci atış 2 Ekim 1995 günü Fangataufa 'da yapılmıştır. Etkisi 110.000 TNT gücünde olmuştur. Üçüncü deneme 28 Ekim 1995 günü Mururoa'da yapılmıştır. Etkisi 60.000 TNT gücündedir. Dördüncü atış 21 Kasım 1995'te yine Mururoa adasında gerçekleştirilmiştir. Patlatılan bomba 40.000 ton TNT gücündedir.

Bu denemeler, çevre örgütleri ve uluslararası kamuoyu tarafından tartışılmış ve yoğun eleştiriler almıştır. Denemeler birçok başkente ve Papeete'de gösterilerle kınanmıştır. Avrupa Birliği Güvenlik Örgütü dördüncü denemeyle ilgili olarak Temmuz 1995'te Fransız yetkilileri, nükleer denemeleri sürdürme kararını kaldırmaya çağırmıştır. Aynı doğrultuda Silahsızlanma Komisyonu O.N.U. da, 16 Kasım 1995 tarihinde Fransa'nın nükleer denemelerini kınayan bir karar vermiştir.

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na Yapılan Başvuru

Yakınmacılar Fransa Cumhurbaşkanı'nın 13 Haziran 1995 günlü, Fransız Polinezyası'ndaki Mururoa ve Fangataufa atollerinde bir dizi nükleer deneme yapılmasına ilişkin kararına karşı AIHK'na başvuruda bulunmuşlardır. 8 Ağustos 1995 günü Noel Narvii Tauira ve diğer 18 yakınmacı tarafından verilen başvuru dilekçesi, 9 Ağustos 1995 günü, 95/28204 numara ile kaydedilmiştir. Başvurucuların yaşadıkları yerler, en büyüğünü Tahiti'nin oluşturduğu takımadalardır. Başvurucuların, kendileriyle ilgili olarak verdikleri bilgiler ve dosyanın incelenme sürecinde gerçekleşen kişilerle ilgili değişiklikler aşağıda belirtilmiştir:

"1 numaralı başvuru Vaihete Bordes, 1953 doğumlu ve Fransız vatandaşıdır. Çiftçidir. Tahiti 'de Mururoa mercan adasında yaşamaktadır.

2, 3 ve 4 numaralı başvuru Noel Narvi Tauria, Simone Tauira ve Raitea Reynold Tauira, Fransız vatandaşlarıdır. Başvurucuların ilk ikisi 1953, üçüncüsü 1974 doğumludur. 2 ve 3 numaralı başvuru kamu görevlisi, 4 numaralı başvuru öğrencidir. Başvurucular Papeete yakınlarında yaşamaktadırlar.

5 numaralı başvuru Charles Hkaiha, 1966 doğumlu ve işsizdir. Tahiti'de Faa'da yaşamaktadır. Ancak bir süre Mururoa'da çalışmıştır.

6 numaralı başvuru Teharetua Avaepu, 1956 doğumludur. Bir kaynak atölyesinin şefidir. Tahiti de Toahotu da yaşamaktadır. Bir süre Mururoa'da çalışmıştır.

7 numaralı başvuru Edwin Haoa, 1938 doğumludur. İnşaat işçisidir. Tahiti'de Faa'da yaşamaktadır. 1963 ve 1979 yılları arasında Mururoa da çalışmıştır. 1968 yılında yorgunlukla birlikte yüksek ateşten üç gün hastanede yatmıştır. 1985 yılında solunum yetersizliği nedeniyle geçirdiği ağır krizlerin birincisinde Tahiti'de hastanede tedavi görmüş ancak kendisine hastalı-

Güney DİNÇ

ATOM
BOMBASI
DENEMELERİ

ği ve hastalığının nedenleri söylenmemiştir. 8 Kasım 1995 günü nükleer alanında uzman bir hekim tarafından muayene edilmiş ve akciğer sintigrafisi çekilmiştir. Ancak tam bir tanı konmamıştır. Başvurucunun eşi, üçü 1978, 1979, 1986 yıllarında, ikisi 7 ve 9 aylık olan 5 çocuğunu yitirmiştir. Başvurucuya çocuklarından birinin ölüm nedeni bildirilmiş ancak tıbbi dosyasını görme istemi reddedilmiştir.

8 numaralı başvuru Leonard Tuahu, 1956 doğumludur. Ressam ve boyacıdır. Tahiti de Afareaitu'da yaşamaktadır.

9 numaralı başvuru Damien Tehuiota, 1944 doğumludur, işsizdir. Tahiti'de Faa'da yaşamaktadır. 1970 ve 1978 yılları arasında Mururoa'da çalışmıştır Saçlarında ve cildinde döküntüler olmuştur. Birkaç kez başkente tedavi için gitmiştir. Çocukları üzerinde genetik etkileri olabileceğinden kuşulanmaktadır.

10 numaralı başvuru Enrico Tahitoe, 1933 doğumludur, memurdur, Faaa'da yaşamaktadır. 14 Kasım 1995 tarihinden sonra doğduğu bölge olan Raoia'ya geçmiştir.

11 numaralı başvuru Nataio Nanunea, 1943 doğumludur, işsizdir, Tahiti'de Punauaia da yaşamaktadır. Mururoa'daki işinden ayrıldıktan sonra kısmi felç geçirmiştir.

12 numaralı başvuru William Teaya işsiz ve 1942 doğumludur. Tahiti'de Pirae'de yaşamaktadır.

13 numaralı başvuru Tehei Naehu, 1925 doğumlu ve Fransız vatandaşıdır. Tahiti'de Hiaoa Narquises'de yaşamaktadır.

14 numaralı başvuru Hoatuau Mataitai, Fransız vatandaşıdır ve 1927 doğumludur. Mururoa'ya 400 km uzaklıktaki Mangareva bölgesinde yaşamaktadır. Papazdır. Mangareva, aralarında Gambiyalılar'ın da bulunduğu beş yüz kişinin yaşadığı bir bölgedir.

15 numaralı başvuru Tepono Teakarotu, Fransız vatandaşıdır. 1934 doğumludur. Mangareva bölgesinde yaşamaktadır.

16 numaralı başvurucu Louise Labbeyi, 1914 doğumludur. Fransız vatandaşıdır. İşsizdir. Mangareva üzerindeki Rikitea'da yaşamaktadır.

17 numaralı başvurucu Siméon Pakaiti, Fransız vatandaşıdır ve 1914 doğumludur. Mangareva'da balıkçılık yapmaktadır.

18 numaralı başvurucu Ciprian Puputauki, 1934 doğumludur. Fransız vatandaşıdır. Mangareva'da yaşamaktadır. Bir süre Mururoa'da çalışmıştır.

19 numaralı başvurucu Denise Shivo-Abe, 1928 doğumludur. Fransız vatandaşıdır. Balık yetiştiricisidir. Mangerava'da yaşamaktadır."

Avrupa İnsan Hakları Komisyon'u, yanlarca sunulan olayların gelişimi aşağıdaki tümcelerle özetlenmiştir:

"1. Başvurucular dilekçelerinde Sözleşme'nin 2. maddesinin güvence altına aldığı yaşama hakkının ihlal edildiğini belirtmişlerdir. Kansere, lösemiye, genetik bozukluklara yol açan radyoaktif etkilere maruz kaldıklarını ileri sürmüşlerdir. Yaşama hakkı açısından Fransız devletinin atollerde yaşayanların yaşamını korumak için hiçbir sağlık önlemi almadığını, pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğini belirtmişlerdir. Yapılan bir dizi nükleer denemenin başvurucuların yaşamı açısından gerçek ve kesin bir risk olduğuna değinmişlerdir.

2. Başvurucular, denemelerin yapılacağı kararının Hiroşima'ya bomba atılmasının 50. yıldönümünde televizyon ve basında anılan bombanın Japon halkı üzerinde yarattığı izlerin gösterildiği dönemde açıklanmasının korku ve endişe yarattığını ve bu durumun sözleşmenin 3. maddesini ihlal ettiğini belirtmişlerdir.

Başvurucular yapılan nükleer denemelerin ada hakkında dehşete neden olduğundan ve bir dizi potansiyel yeni denemenin yapılacağı korkusunu doğurduğundan, insanlık dışı ve onur kırıcı muameleye maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

3. Başvurucular, Lopez Ostra kararına dayanarak ikametgah ve özel yaşamları açısından Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir. Öte yandan özel yaşamın gizliliğine yapılan müdahalenin yasa tarafından öngörülmediğini, yalnızca Cumhurbaşkanı tarafından Anayasa'ya aykırı olarak alınan bir karara dayandığını belirtmişlerdir. Bir kamuoyu anketi ya da etki değerlendirmesi yapılmadan bu karar verilmiştir. Müdahale ulusal güvenlik amacını gerçekleştirmek için yapılmıştır. Ancak meşru amacı gerçekleştirmek için orantılılığı sağlayacak önlemler alınmamıştır. Bu nedenle müdahale demokratik toplumun gereklerine uygun değildir.

4. Başvurucular yakınmalarında, sözleşmeye ek 1 Numaralı Protokol'ün 1. maddesi anlamında mülkiyet haklarının ihlal edildiğini belirtmişlerdir. Çevrede risk olduğundan başvurucuların konutlarını kullanmaları sınırlandırılmıştır. Başvurucular malvarlıklarını kullanma hakkı açısından zarar görmüşlerdir.

5. Başvurucular, etkilendikleri ihlallere ilişkin olarak Fransız Devlet Başkanı'nın kararının yargı denetimine açık olmamasının ve etkin iç hukuk yolu bulunmamasının, sözleşmenin 13. maddesini ihlal ettiğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca Devlet Başkanı'nın kararının resmi gazetede yayınlanmadığını belirtmişlerdir.

6. Başvurucular denemelerin yapıldığı yerin seçiminin Sözleşmenin 14. maddesi anlamında ayrımcılığa uğramalarına neden olduğunu belirtmişlerdir. Başvurucuların savlarına göre Fransa'da, merkezde, yeraltında, nükleer denemeler yapılmasına karşı oluşan tepkiler yer seçiminde etkili olmuştur. Öte yandan Mururoa'da büyük kuyular açılması, kazıklar yerleştirilmesi gerekmiştir. Nükleer denemeler için yapılan harcama miktarı yüksektir. Mururoa şehrinin seçilmesinin nedeni tamamen politiktir. Avrupalı olmayan bir topluluğu risk altına sokmuştur."

Komisyon, Mururoa'da yer altında yapılan nükleer denemelerin teknik yönlerini de araştırmış ve bu konudaki saptamalarını aşağıdaki tümcelerle kararına yansıtmıştır:

"Mururoa, 9 milyon yıl önce oluşmuş, sönmüş bir volkan-
dır. Adanın tabanı, Pasifik Okyanusu'nu milyonlarca kilometre
derinden saran sıcak çemberin yeryüzüne uzantısıdır. 3000 met-
re yüksekliğe denk düşen bir temel üzerindeki zemin, gelgitlerin
erozyonuyla düzleşmiştir. Etna'dakine eşdeğer bir yüksekliği
bulunmaktadır. Mercan adanın, suyun yüzeyinde olan bölümü
yaklaşık 3 metre yüksekliğinde, 28 km uzunluğunda ve 11 km
genişliğindedir. Adanın etrafı sığ kayalıklarla çevrilidir. Ada'nın
batı bölgesinde 5 km genişliğinde doğal bir kanal bulunmaktadır.
Bu kanalın derinliği 40 metredir. Gemilerin demirlemesine elve-
rişlidir.

Adanın büyük kısmının zemini, 300 ile 450 metre arasında
değişen kalker ve mercanlardan oluşmaktadır. Bu zeminde volka-
nik kökenli bazalt kayalar da yer almaktadır.

1981 yılına kadar nükleer denemeler, mercan bölüme doğ-
ru 500 ile 1000 metre arasındaki derinliğe yönelik olarak yapılmış-
tır. Bu denemeler laboratuvar önlemleri alınarak ve 15 met-
re uzunluktaki bölümde açılan kuyularda yapılmıştır. Kuyular
atışlardan sonra sürekli kapalı tutulmuş, atışın radyokimyasal
etkisini yok etmek için kayalar delinerek yeniden açılmak üzere,
kuyular kapatılmıştır.

1981 yılına gelindiğinde ve 1967'den itibaren lagün geçi-
dinde gerçekleştirilen tüm atışlar için kuyular delinerek açılmış-
tır."

AİHK, çevre güvenliği ve denetimler için alınan ön-
lemleri de şöyle açıklamaktadır:

"Fransız Polinezyası'nda nükleer denemeler başlatıldığı-
ndan itibaren Fransız hükümeti adalar ve çevresi için bir kon-
trol ve denetim mekanizması kurmuştur. Yetkililer Mururoa ve
Faa'yu, Monthery'den izleyen iki laboratuvar oluşturmuşlardır.
Bu denetim, radyolojik güvenlik ve biyolojik kontrole ilişkindir.
Laboratuvarların ikisinin de müdürleri D.I.R.C.E.N e bağlı ola-
rak çalışmışlardır. Radyolojik Güvenlik Merkezi ise, insanların,

hayvanların, besinlerin, suyun denemelere karşı korunması sorumluluğunu üstlenmiştir.

Hükümet, zaman zaman uluslararası 3 uzmanın Mururoa mercan adasında jeolojik ve radyolojik incelemeler yapmalarına izin vermiştir. İlk inceleme Haroun Tazieff'in yönettiği Atkinson ekibi tarafından 26-28 Haziran 1982'de, ikinci inceleme aynı ekip tarafından 25-29 Ekim 1983'te gerçekleştirilmiştir. Bu ekip Avustralya'lı, Yeni Zelanda'lı ve Papua Yeni Gine'li uzmanlardan oluşmuştur.

Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu, 1991 ve 1994 yılları arasında deniz ve karadan alınan örnekleri incelemiştir."

Hükümet savunmalarını 20 Ekim 1995 günü Komisyon'a sunmuş, başvuru bu yanıtlara karşı gözlemlerini 10 Kasım 1995 günü bildirmişlerdir. 4 Aralık 1995'de toplanan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, başvurunun kabul edilebilirliği konusunda aşağıdaki kararı vermiştir:

"Karar

Başvurucular yakınmalarında Sözleşme'nin 2, 3, 8, 13, 14. maddelerinin ve sözleşmeye ek 1 Numaralı Protokol'ün 1. maddesinin Fransız Devlet Başkanı'nın 13 Haziran 1995 günlü kararı ile 1995 yılından 1996 baharına kadar Fransız Polinezyası'nda Mururoa ve Fangafatua'da yapılan denemeler sonucunda ihlal edildiğini belirtmişleridir.

1. Yukarıda 1 numaralı başvuru olarak anılan Vaihere Bordes, 17 Ağustos 1995 tarihinde başvurusunu sunmuştu. Daha sonra Komisyon'a yaptığı açıklamada, 8 Ağustos 1995 tarihinde Cenevre'deki Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'na da başvuruda bulunduğunu açıklamıştır. Komisyon, Sözleşme'nin 30/ç maddesi gereğince, Vaihere Bordes'in başvurunun kayıttan düşürülmesine karar vermiştir.

Komisyon, diğer 18 başvurucunun başvurularını incelemiştir.

Komisyon, Sözleşme'nin 25. maddesi gereğince her gerçek kişi, hükümet dışı örgüt veya özel grupların, Sözleşme'yle korunan haklarının Sözleşmecî devletlerden biri tarafından ihlal edilmesi durumunda Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurabileceğini belirtir.

Bunun için iki koşul gereklidir: Başvurucu 25. maddede belirtilen kategorilerden birine girmelidir. Sözleşmenin ihlal edilmesinden mağdur olmalıdır. İlk koşul açısından, başvurucular gerçek kişiler olduğundan bir sorun bulunmamaktadır.

İkinci koşula ilişkin olarak Komisyon mağdurluk kavramını, iç hukuktan bağımsız ve otonom olarak, yarar bağı ile açıklayan içtihatlarını anımsatır. Bir başvurucunun mağdur olarak kabul edilebilmesi için, ihlale doğrudan maruz kalması yada ihlale doğrudan bir bağının olması gerekir. (9939/82- 4.7.83 D.R 34 p.213) Sözleşme, toplumsal davalar açısından uygulanmaz. Bu nedenle bireysel başvuru yolunu öngörmektedir. Başvurucu, Sözleşme'nin, Sözleşmecî bir devlet tarafından ihlal edilmesinin doğrudan veya dolaylı mağduru olmalıdır. (6481/74 12.12.1974)

Mağdur ve ihlal deyimlerinin altında, sözleşmenin 26. maddesinde sözü edilen iç hukuk yollarının tüketilmesi yükümlülüğü anlamında, insan haklarını korumaya yönelik bir sistem oluşturma anlayışı bulunmaktadır. Sözleşme'nin 19. maddesinde belirtilen yetkili organlar, Sözleşmecî devletlerin sözleşmeye uygun davranmaları yükümlülüğünü yerine getirir. Bu aynı zamanda ihlalin önlenmesini sağlamayı da gerektirir. Sözleşmenin 50. maddesi adil tatmin olarak yalnızca tazminatı değil, iç hukukta oluşan zararın giderimini de öngörür.

Ancak çok ayırksı durumlarda Sözleşme'nin ihlaline ilişkin mağdur sıfatı, gelecekte gerçekleşme olanağı bulunan bir ihlale ilişkin olabilir. Örneğin sınır dışı edilen bir başvurucu, işkence

Güney DİNÇ

ATOM
BOMBASI
DENEMELERİ

ve insanlık dışı davranış riski altında bulunabilir. Bu durumda başvurucuya kötü davranış uygulanmayacak olsa da, sınır dışı etmiş olan devlet sorumlu tutulabilir.

Başvurucunun böyle bir durumda mağdur statüsüne sahip olabilmesi için, ihlalin gerçekleşeceğine ilişkin makul ve belirgin kuşkular bulunmalıdır. Bu kuşkular, yüzeysel olasılıklar ya da varsayımlar düzeyinde kalmamalıdır.

Başvurucular Devlet Başkanı'nın 13 Haziran 1995 tarihli Güney Pasifik'te bir dizi nükleer deneme yapılmasına ilişkin kararının Sözleşme'nin ihlaline neden olacağını belirtmişlerdir. Öte yandan başvurucular Sözleşme'nin devam eden ihlali açısından mağdur konumundadırlar. Nükleer denemelerin yaşadıkları yerde yarattığı sonuçları görmüşlerdir. Ayrıca mağdurlukları, bölgede hala bulunan radyoaktif etkiler nedeniyle sürecektir. Başvurucular düzenlenen bir dizi rapora dayanarak, gerçekleştirilecek yeni denemeler sonucunda bölgedeki radyoaktif kirlenmenin artacağını ve bu kirlilik nedeniyle gelecekte Sözleşme'nin 2, 3 ve 8.maddeleri ile 1 Numaralı Ek Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edileceği kaygısını yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Komisyon öncelikle, taraflarca ileri sürülen bilimsel raporların geçerli olup olmadığı konusunda, yanlar ve uzmanlar arasında bir görüş birliği olmadığını belirlemiştir.

Komisyon ayrıca eldeki başvurunun çözümü açısından, bir dizi nükleer deneme yapılmasına ilişkin olarak Fransız Devlet Başkanı'nın aldığı kararın zorunlu ve elverişli olup olmadığını belirlemenin gerektiği kamsındadır. Ayrıca Komisyon'un yetkisi, başvurucuların haklarını güvence altına alan Sözleşme hükümlerinin ihlal edilip edilmediğini ve bu konuda alınan önlemleri incelemektir.

Geleceğe yönelik nükleer enerji kullanımının risklerinin olması, başvurucuların sözleşmenin ihlalinden dolayı mağdur olduklarını ileri sürmeleri için yeterli değildir. Bunun için başvurucular, yetkililer tarafından gereken önlemlerin alınma-

ması sonucunda bir zarara uğrama olasılıklarının yüksek olduğunu ve bu zararın Sözleşme'yi ihlal edeceğini ileri sürmelidir. Ve bu eylemin sonuçları uzak zaman dilimi içinde etkili olmamalıdır. (Soering Kararı 7 Temmuz 1989 Seri A No 161 sayfa 33 paragraf 85)

Fransa'nın yeraltındaki denemeler konusunda 1975'de verdiği karara ilişkin olarak atmosferde yaptırdığı testler, radyoaktif kirlenme riskinin çok zayıf olduğunu göstermiştir. 1979 yılında yapılan bir dizi yeraltı testleri, yeraltında nükleer yüklenme oluştuğunu göstermiştir. Başvurucular bir kaza olması riskinin her zaman yüksek olmasına karşın, Fransız yetkililerin bunu önlemek için gerekli önlemleri almadıklarını belirtmişlerdir.

Denemelere devam edilmesi durumunda atollerde kırılma olabileceği sorununa ilişkin olarak, bilim dünyasında önceki denemelerin sayısının çokluğunun bu duruma etkisi tartışmalıdır. Başvurucular kırılma varsayımının mağdurluk statüsünü desteklediğini ileri sürmüşlerdir. Ancak 1995 yılında kararlaştırılan denemelerin sonuçlarına ilişkin olarak komisyona hiçbir veri sunmamışlardır.

Atmosferdeki denemelerin geçmişte radyoaktif kirliliğe yol açtığına ilişkin olarak, bu kirliliğin düzeyinin bölge üzerinde ve buralarda yaşayanların sağlığı üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu kabul edilebilir. Ancak Komisyon'a göre, geçmişte yalnızca Mururoa'da çalışmış olmak (7, 9, 11 numaralı başvurucular açısından) ve gelecekte ortaya çıkacak riskler yönünden, (5,6,18 numaralı başvurucular açısından) Sözleşme'nin ihlal edildiğine gerekçe oluşturamaz. Komisyon, başvurucuların bu doğrultudaki savlarının özellikle Sözleşme'nin 2, 3, 8. maddelerinin ihlalinin devam etmesi durumunda kabul edilebilir olduğunu kararlaştırmıştır.

Sonuç olarak Komisyon, başvurucuların sözleşmenin 2, 3, 8. maddeleri ve Sözleşmeye ek 1 Numaralı Protokol'ün 1. maddesinin ihlaline ilişkin yakınmaları temelden yoksun olduğundan

Sözleşme'nin 27.maddesine göre bu istemlerin kabul edilemezliğine karar vermiştir.

3. Başvurucular yakınmalarında ihlale karşı etkin bir iç hukuk yolu bulunmadığını belirtmişlerdir. Komisyon öncelikle Sözleşme'nin 13. maddesine ilişkin olarak bir başvurunun, Sözleşme organlarının içtihatlarına uygun olarak ileri sürülmesi gerektiğini anımsatır.(14739 /89 9.5.89-D.R sayfa 60 paragraf 296) Komisyon, başvurucuların 13. maddeye ilişkin yakınmalarının, diğer istemleriyle birlikte değerlendirildiğinde, ileri sürülebilir nitelikte bulunmadığı kanısındadır. Bu nedenle Komisyon, Sözleşme'nin 27/2.maddesi anlamında başvurunun bu kısmının temelden yoksun olduğundan, kabul edilemezliğine karar vermiştir.

4. Başvurucular denemelerin yapılması için seçilen yer açısından sözleşmenin 14. maddesinin ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir. Komisyon ayrımcılığa ilişkin Sözleşmenin 14. maddesinin ihlal edildiği savlarının temelden yoksun olduğundan Sözleşme'nin 27/2. maddesi gereğince kabul edilemezliğine karar vermiştir.

Tüm bu gerekçelerle Komisyon oybirliği ile, 1. sıradaki başvurunun başvurusunun kayıttan düşürülmesine oyçokluğu ile, diğer başvurucuların başvurularının kabul edilemezliğine karar vermiştir."⁸⁵

(Noel Narvii Tauira ve Diğer 18 kişi v. Fransa, AİHK, 1995)

Bu olayda başvurucular, Mahkeme'nin Yöntem Kuralları'nın 36. maddesi uyarınca "geçici önlem" kararı vermesi yönünde Komisyon'dan üç kez istemde bulunmuşlardı. Komisyon Başkanı'na sunulan 10 Ağustos 1995 ve 21 Ağustos 1995 günlü istemler, 5 Eylül 1995'de Mururoa adasında gerçekleştirilen ilk büyük patlamayı önlemeye yönelikti. Bu atışın ardından, gündemdeki 2 Ekim

⁸⁵ Özlem Yılmaz çevirisi.

ve sonraki denemeleri durdurmaya yönelik olarak yapılan üçüncü önlem istemini de, Komisyon, 5 Eylül 1995 günlü kararla reddetmişti.⁸⁶ Böylece nükleer denemeleri sürdürmesi açısından Fransa'nın önünde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi yönünden hiçbir engel kalmamış oluyordu

Kararın çok büyük bir bölümünü özetlediğimiz yukarıdaki tümcelerde, olaya istemsiz yaklaşan Komisyon'un çok yapay ve inandırıcı olmayan gerekçeler ürettiği gözlenmektedir. Komisyon'un "kanıtlanmamış" bulunduğu olguların, etkilerinin yalnız günümüzde değil, insanların olağan yaşam sürelerini de aşan genetik kalıtlarla kuşaktan kuşağa taşındığı bilim adamlarınca paylaşılan bir gerçektir. Hele sözleşmenin 14. maddesi bağlamında, denemelerin neden Fransa'nın Avrupa'daki topraklarında değil de, abartısız yaşamlarını sürdüren dıngin insanların ülkesi Haiti yakınlarındaki Mururoa ve Fangataufa atollarında gerçekleştirildiği sorusu yanıtızsız bırakılmıştır. Yanıt herkesin çok açık bildiği gibi, Avrupa ülkelerinin nükleer kirlenme altında kalmaması ve bu ülkelerde yaşayan insanların etkilenmemesi için, bombalar Haitililer'in dünyasında patlatılmıştır. Böyle bir seçimin uygulamaya konulması, hiç kuşku yok ki 14. madde bağlamında açık bir ayrımcılık anlamındadır.

Komisyon, geçici önlem istemlerinin reddi gerekçelerini kapalı olarak tartıştığı kararında, çok ayrıkçı durumlarda gözeceği 'potansiyel mağdur' tanımına örnek olarak, "gelecekte gerçekleşme olanağı bulunan bir ihlale ilişkin olarak sınır dışı edilen bir başvuruçunun, gönderildiği ülkede işkence ve insanlık dışı davranışlar altında kalabileceği olasılığı" karşısında bu yola gidilebildiğini açıklamaktadır. Elbette işkence olasılığına karşı geçici önlem kararı verilmelidir. Mahkeme'nin geçici önlem uygulamaları da, bu tür birey-

⁸⁶ Gemalmaz, Mehmet Semih, *Uluslararası İnsan Hakları Usul Hukukunda Geçici Önlem*, Birinci, Kitap Legal Yayıncılık, S 873-875, 2007 İstanbul.

sel olayların ötesine geçememektedir.⁸⁷ Ancak tartışılan başvuruda, çok daha geniş bir alanda ve ileride giderilmesi olanaksız boyutlarda yaşamsal yitiklerin oluşacağı kesinlik taşıyordu. Komisyon, bunları görmezden gelerek, başvurucuların savlarının ve sonuçlarının "belirsizliği" temelinde bir gerekçe geliştirerek, Fransa'nın önünü kesmeme kararlılığı içinde oldu.

Olaya istemsiz yaklaştığına göre Komisyon'un, yakınlıkların ayrıntılarına ineksizin yönetsel bir takım gerekçelerle başvuruyu reddetmesi çok daha anlamlı olurdu. Böylece, hiçbir yönü ile savunulamayacak yanlış bir karar vermekten kurtulacağı gibi, nükleer silahlanma yarışının koruyucusu olduğu izlenimini yaratmazdı.

Aslında Komisyon, top yekun silahlanma ve yeryüzü barışının gerçekleştirilmesi yolunda eline geçen önemli bir olanağı da kaçırmış oluyordu. 1995-1996 yılları, nükleer denemelerin durdurulması açısından uluslararası toplumda görüş birliğinin hızla geliştiği bir dönemdi. Sivil toplum kuruluşları ve kamuoyu, nükleer silahsızlanmaya güçlü bir destek veriyorlardı. Komisyon, Fransa'nın kural tanımaz ve insanlık dışı bir tutumla, kendi malı saydığı sömürgelerinde gerçekleştirdiği girişimler karşısında başvurunun kabul edilirliğine karar verse idi, uyuşmazlığın AİHM'nde incelenmesinin yolunu açabilirdi. Gerçekten aynı yıllarda AİHM, mülkiyet hakkı ihlali temelinde verdiği Loizidou / Türkiye kararlarında, ikili yada çok yanlı uluslararası görüşmelerle sonuçlandırılabilir bir uyuşmazlığı, kendi yetki alanı içinde görmüştü. Mahkeme, bu olayda, malvarlığı haklarını korumanın ötesinde, siyasal bir çözümü amaç bellemişti. Noel Narvii Tauira ve arkadaşlarının başvurularında da Ek Protokol'ün 1. maddesi bağlamında malvarlığı haklarının nükleer denemelerden zarar gördüğü ileri sürülmüştü. Ancak Strasbourg yargı-

⁸⁷ Mehmet Semih Gemalmaz, a. g. y., geçici önlem uygulamalarının çok yönlü uygulamalarına örneklerin bulunacağı kaynak.

stı, aşağıda değineceğimiz diğer başvurularda olduğu gibi, nükleer girişimler karşısındaki etkisizliğini vurgulamanın ilerisine geçemedi.

2. Nükleer Santrallar

a. Balmer-Schafroth ve Diğerleri / İsviçre

İsviçre'nin Bern kantonuna bağlı, Aare nehri üzerindeki Mühleberg kentinin yaklaşık iki kilometre güneyinde bir nükleer güç santrali bulunmaktadır. Radyoaktif maddelerle ısıtılan suyun kaynaması sonucunda elde edilen buhar enerjisi ile elektrik üretmek amacıyla 1967 yılında yapımına başlanan santral, 1971 yılında tamamlanmıştır. Yılda 2.7 milyar KWH elektrik üreten santralin yapımını General Electric şirketi gerçekleştirmiştir. 1972 yılında üretime başlayan kuruluş, 600.000 kişinin erke gereksinimini karşılamaktadır. Üretim sırasında oluşan aşırı sıcaklığı gidermek amacıyla yürütülen soğutma işlemleri için, santralin hemen yakınından geçen akarsudan yararlanılmaktadır.

Santralin deney amacıyla çalıştırılması sırasında 1971 yılında bir kaza yaşanmış, ancak radyoaktif sızıntı oluşmamıştır. 1990 yılındaki depremin ardından da, yapının taşıyıcı sistemlerinde kırılmalar olduğuna ilişkin görüşler ileri sürülmüştü

Nükleer elektrik santralını 1971 yılından beri çalıştırmakta olan Bernische Kraftwerke AG adındaki şirket, İsviçre Federal Konseyi (Hükümet)'e başvurarak, 10% üretimi artışıyla birlikte, işletme ruhsatının belirsiz bir dönem için uzatmasını istemiştir. Başvuru dilekçesinin yayınlandığı 4 Aralık 1990 günlü *Resmi Gazete*'de yer alan bir duyuruda, Federal İdari Yöntem Yasası'nın 48. bölümünün 15. maddesi uyarınca santralden etkilenen kişiler, gerçekleştirilecek bilgilendirme sürecinde, eğer varsa, itirazlarını bildirmeye davet edilmişlerdir. Çalıştırma izinleri yenilenecek